

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ
КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС.
ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ НА ПЕРШОМУ
ЕТАПІ (2014–2015 н. р.)**

Куликова Л.Б., д. пед. н., професор,
професор кафедри гуманітарних дисциплін
Херсонська державна морська академія

У статті визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу, завдання, концепцію дослідно-експериментальної роботи; розкрито теоретичні та методичні засади впровадження компетентнісного підходу в навчальний процес Херсонської державної морської академії; подано відомості про перший рік експерименту (констатувальний, концептуально-діагностичний етап (2014–2015 н.р.), результати роботи професорсько-викладацького складу академії за цей період.

Ключові слова: компетентнісний підхід, комунікативна методика навчання, експериментальна робота, навчально-методична робота, вищий морський навчальний заклад.

В статье определены объект, предмет, цель, гипотеза, задачи, концепция опытно-экспериментальной работы; раскрыты теоретические и методические основы внедрения компетентностного подхода в учебный процесс Херсонской государственной морской академии; даются сведения о первом годе эксперимента (констатирующий, концептуально-диагностический этап (2014-2015 учебный год), результаты работы профессорско-преподавательского состава академии за этот период.

Ключевые слова: компетентностный подход, коммуникативная методика обучения, экспериментальная работа, учебно-методическая работа, выше морское учебное заведение.

Kulykova L.B. ARRANGEMENT OF RESEARCH AND EXPERIMENTAL WORK ON THE SUBJECT “THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS OF COMPETENCY-BASED APPROACH IN GRADED TRAINING OF MARITIME PROFESSIONALS” AT KHERSON STATE MARITIME ACADEMY (2014-2015 academic year) The article defines object, subject, objective, hypothesis, tasks, concept of research and experimental work; reveals theoretical and methodological fundamentals of competency-based approach implementation into educational process at Kherson State Maritime Academy; reports about the first year of the experiment (ascertaining, concept and diagnostic stage (2014-2015 academic year), results of the work of the Academy teaching staff during that period. Taking into account modern tendencies in higher education, the Academy staff defined the main objective – to increase the level of training of maritime

professionals, who might be able to become competitive at international labor market, by means of experimental development of the most effective method of maritime professionals' graded training: from able seaman/motorman to chief engineer/master. The method would include the best national traditions of maritime education, as well as international achievements in onboard training of appropriate competencies of future officers. From our point of view, implementation of competency-based approach focused on innovative technologies of training should result in significant changes of content-related and procedural components of traditional educational system, as well as development and realization of new methodological system. The system is based on such regulations, being theoretical and methodological fundamentals of training, as standardization, system and continuity, computerization, action approach, humanization and humanitarization, which are considered to be obligatory for creation of the unique learning environment for maritime professionals' training.

Key words: *competency-based approach, communicative method of training, experimental work, educational and methodical work, maritime higher educational institution.*

Останні 15–20 років Європейські системи вищої освітні охопив рух компетентнісного підходу, в основі якого відхилення в розумінні кінцевих цілей освіти – від шкіл до університетів. При компетентнісному підході студенти навчаються мислити, діяти та швидко реагувати в сучасних умовах на нові виклики. Раніше в навчальному процесі спостерігався розвиток «мертвих знань», тобто знань, які студент повинен зрозуміти і сприйняти, залишаючись, однак, не здатним їх активізувати в ситуаціях, де застосування цих знань було доречно у реальному житті.

Враховуючи ці тенденції колектив Херсонської державної морської академії визначив головну мету – досягти підвищення рівня якості освіти морських фахівців, які могли б стати конкурентноспроможними на світовому ринку праці, шляхом експериментального відпрацювання найбільш ефективної методики підготовки морських фахівців за ступенями: від професії матроса-моториста до старшого механіка, капітана і, яка би поєднала в собі найкращі національні традиції морської освіти та світові досягнення у навчанні майбутнього командного складу суден відповідним компетенціям.

Саме тому, згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 1148 від 7.10.2014 р. Херсонська державна морська академія отримала статус єдиного в Україні експериментального вищого навчального закладу та розпочала проведення дослідно-експериментальної роботи з теми «Теоретико-методичні засади реалізації компетентнісного підходу в системі ступеневої підготовки фахівців морської галузі».

Експеримент було заплановано провести у 2014-2018 роках спільно з Національною академією педагогічних наук України.

Об'єктом дослідження є освітній процес морських навчальних закладів, що включає навчальну, практичну та тренажерну підготовки морських фахівців.

Предметом дослідження визначено цілі та завдання, зміст, форми, методи і засоби навчання курсантів та студентів морських навчальних закладів в умовах запровадження компетентнісного підходу до організації освітнього процесу.

Основною **метою** дослідження є розробка, теоретичне обґрунтування й експериментальна перевірка власної авторської методичної системи запровадження компетентнісного підходу до організації освітнього процесу в системі ступеневої підготовки майбутніх фахівців морської галузі і нових стандартів морської освіти з урахуванням сучасних вимог світової морської індустрії та роботодавців.

Ефективність системи професійної підготовки майбутніх фахівців морської галузі на сучасному етапі розвитку освіти в Україні, враховуючи євроінтеграційні процеси, визначається адекватним вибором цілей і завдань, організаційних форм, методів і засобів навчання в їх раціональному поєднанні. Запровадження компетентнісного підходу з орієнтацією на інноваційні технології навчання, на наш погляд, змусить привести до суттєвих змін змістову і процесуальні складові традиційної системи навчання, розробку і реалізацію нової методичної системи, що ґрунтується на таких положеннях, які складають теоретичні та методичні засади навчання: стандартизація, системність і безперервність, комп'ютеризація, діяльнісний підхід, гуманізація і гуманітаризація, які є обов'язковими для створення єдиного освітнього простору, в якому має здійснюватися підготовка морських фахівців.

Колектив викладачів академії вважає, що провідним у методичній системі професійної підготовки курсантів та студентів морських навчальних закладів має бути принцип інтеграції фундаментальності та професійної спрямованості змісту, форм, методів і засобів навчання, що дасть можливість у повній мірі використовувати систему професійно спрямованих завдань до всіх видів занять, виділення спеціальних знань і компетенцій діяльності морського фахівця; орієнтації процесу навчання на педагогічно доцільне і ефективне поєднання пояснювально-ілюстративних, експериментальних, проблемно-пошукових, активних, інтерактивних та інноваційних технологій навчання;

У ході експерименту викладачами академії окремо була поставлена проблема щодо доцільності поглиблення міжпредметних зв'язків між курсами соціально-гуманітарних, фундаментальних та професійно-орієнтованих дисциплін з метою набуття глибоких професійних знань, навичок та вмінь майбутніми морськими фахівцями.

Сучасне навчання морській справі має здійснюватися за умови широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій, застосування модульно-рейтингової системи організації освітнього процесу, в якому акцентується увага на самостійне навчання і надається можливість дистанційного доступу до різноманітних джерел; використання віртуальних комп'ютерних моделей (симуляторів), мультимедійних посібників і класичних засобів навчання.

Гіпотеза цієї дослідно-експериментальної роботи ґрунтується на припущенні, що суттєве поліпшення професійної підготовки майбутнього фахівця морської галузі можливе за умови розробки сучасних теоретичних і методичних

засад навчання на основі компетентнісного підходу та впровадження в освітній процес морських навчальних закладів методичної системи, в основу якої покладено принцип інтеграції гуманітарної, фундаментальної та професійної підготовки шляхом розробки цілісної компетентнісної моделі морського фахівця. Це зумовить:

- приведення у відповідність змісту підготовки майбутніх морських фахівців сучасним вимогам Міжнародної морської організації та актуальним вимогам щодо професійного розвитку особистості;
- інтеграцію традиційних засобів навчання і нових як чинника підвищення інтенсивності й результативності навчально-виховного процесу, а також активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, розвитку їх творчої активності;
- підвищення рівня професійної підготовки і, як наслідок, більш ефективне формування фахових компетентностей курсантів та студентів, потрібних для роботи на флоті;
- урізноманітнення форм, методів і засобів залучення студентів до участі у навчально-виховному процесі, до продуктивної науково-дослідної діяльності, що сприятиме не лише розширенню теоретичної бази фундаментальних та фахових знань, але й виявленню та розвитку творчого потенціалу особистості.

У процесі дослідно-експериментальної роботи протягом чотирьох років в ХДМА передбачено: розробити авторський галузевий стандарт вищої освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем «молодший спеціаліст» та ступенем вищої освіти «бакалавр» на засадах компетентнісного підходу за всіма спеціальностями підготовки морських фахівців; підготувати науково-методичний супровід запровадження компетентнісного підходу до організації освітнього процесу.

На початку експерименту у 2014-2015 н.р. викладачами кафедр були складені компетентнісні моделі та структурно-логічні схеми з підготовки морських фахівців для усіх спеціальностей і рівнів з урахуванням міжпредметних зв'язків навчальних дисциплін різних циклів.

Було поставлено завдання переробити існуючу методику навчання відповідних дисциплін та системи формування загальних і фахових компетентностей з урахуванням необхідності переходу від традиційних монологічних методів навчання до суб'єкт-суб'єктних, комунікативних методик. Це стосувалося всіх дисциплін, що викладалися на той час в академії: гуманітарного, фундаментального та професійно-орієнтованого циклів. Паралельно в межах експерименту вдосконалювалася методика комунікативного навчання англійської мови професійного спрямування, а також запроваджувалися елементи комунікативного навчання до вивчення фахових дисциплін.

Наступним інноваційним нововведенням була розробка і впровадження

пілотного курсу «Менеджмент морських ресурсів», спрямованого на навчання морських фахівців лідерським якостям та вмінням приймати управлінські рішення, організувати безаварійну роботу на суднах торговельного флоту.

Також в цей період було введено модульне навчання з метою поетапного і взаємопов'язаного оволодіння курсантами окремими компетентностями у рамках навчального модуля і з урахуванням у подальшому поєднання окремих компетентностей у професійну компетентність. Тобто в модуль було вкладено тільки той навчальний матеріал, який є складовою у формуванні певної компетентності без засвоєння курсантами так званих «мертвих знань», які не приймають участі у формуванні даної компетентності. На основі модульного навчального плану в подальшому розробляється навчальний план із формуючих модулів (навчальних дисциплін), що деталізує підготовку фахівців відповідного рівня і спеціальності і в той же час передбачає навчальний матеріал як складову професійної компетентності.

В процесі експерименту також була переглянута змістова складова навчальних дисциплін гуманітарного та фундаментального циклів з чіткою прив'язкою до професійної підготовки фахівця, що в подальшому надасть можливість курсанту у процесі навчання набути необхідних у професійній діяльності загальних компетентностей (соціальних та фундаментальних).

Було здійснено перехід до трьохрівневого контролю набутих курсантами знань, умінь та професійних навичок. Якщо при традиційному підході контроль за навчальними досягненнями курсантів здійснювався у два етапи – поточний контроль і під час заліково-екзаменаційних сесій, то при запровадженні компетентнісного підходу передбачено перехід до трьох етапів контролю, а саме: 1) поточний, що здійснюється викладачем за результатами засвоєння курсантами змістових модулів навчальних дисциплін (тематичне оцінювання); 2) оцінювання формуючих модулів (навчальних дисциплін) під час заліково-екзаменаційних сесій; 3) завершальне інтегральне оцінювання рівня оволодіння певними компетентностями курсантами у залежності від етапу навчання, що здійснюється відповідними комісіями і має забезпечити підсилення регулярного контролю за ефективністю роботи курсантів під час освоєння ними основної освітньої програми за спеціальностями.

І так, за перший рік дослідно-експериментальної роботи, який визначено як констатувальний, концептуально-діагностичний етап (2014–2015 н.р.) професорсько-викладацьким складом академії було проведено наступні заходи:

- досліджено становлення і розвиток морської освіти у вищих морських навчальних закладах України і за кордоном з метою визначення теоретико-змістових засад професійної підготовки майбутніх фахівців морської галузі;
- вивчено стан проблеми дослідження в методичній та психолого-педагогічній літературі з метою підвищення ефективності підготовки фахівців морської галузі шляхом запровадження компетентнісного підходу до організації навчально-виховного процесу;
- теоретично обґрунтовано концепцію та розроблено модель

освітнього процесу на основі компетентнісного підходу з використанням взаємозв'язку принципів фундаментальності та фахової спрямованості навчання;

- розроблено вимоги до змісту й структури фахової підготовки за напрямом «Морський та річковий транспорт» та затверджено Положення про організацію освітнього процесу з урахуванням вимог Закону «Про вищу освіту» та окремо вимог компетентнісного підходу;

- розроблено компетентнісні моделі та структурно-логічні схеми підготовки фахівців усіх спеціальностей за всіма рівнями підготовки з урахуванням міжпредметних зв'язків навчальних дисциплін різних циклів. Відкориговано навчальні плани на засадах компетентнісного підходу з урахуванням вимог роботодавців та міжнародних нормативних документів, що регламентують підготовку морських фахівців;

- розроблено навчально-методичні комплекси до всіх навчальних дисциплін;

- видано три колективні монографії, присвячені впровадженню компетентнісного підходу, етапам набуття фахових компетентностей відповідно до спеціальностей та дисциплін, значенню практичної підготовки, досвіду та результатам комунікативного підходу у вивченні англійської мови за професійним спрямуванням, визначенню ролі і місця курсу «Менеджмент морських ресурсів» [9], удосконаленню змістовної складової підготовки морських фахівців («Компетентнісний підхід у системі сучасної морської освіти» [5], «Компетентнісний підхід до змістової складової підготовки фахівців морської галузі (Освітньо кваліфікаційний рівень «бакалавр». Галузь знань 0701 – Транспорт і транспортна інфраструктура. Напрямок підготовки 6.070104 – Морський та річковий транспорт) (Частина I. Гуманітарні дисципліни)» [3], «Компетентнісний підхід до змістової складової підготовки фахівців морської галузі (Освітньо кваліфікаційний рівень «бакалавр». Галузь знань 0701 – Транспорт і транспортна інфраструктура. Напрямок підготовки 6.070104 – Морський та річковий транспорт) (Частина II. Технічні дисципліни)» [4];

- з 2014 року розпочато роботу з упровадження дистанційних методів навчання для курсантів, що перебувають в рейсах на тривалих плавальних практиках та для студентів заочної форми навчання, розробляється сайт дистанційного навчання на основі модульного об'єктно-орієнтованого навчального середовища Moodle, створено студію відеозапису та розпочато запис циклу відеолекцій, які читають провідні викладачі спец дисциплін та капітани, розпочато розробку та запровадження дистанційних засобів діагностики рівня знань курсантів;

- запроваджено в освітній процес і введено в робочі навчальні плани окремі курси тренажерної підготовки щодо відпрацювання навичок роботи зі складним судновим обладнанням (електронні картографічні

системи, радіо та електронавігаційне обладнання суден тощо) та навичок, пов'язаних з безпекою на морі (робота з пожежним обладнанням, рятувальними засобами, перша медична допомога на борту судна, вантажні операції з великоваговими вантажами і контейнерами тощо). Кожен із таких курсів викладається у нановстворених спеціалізованих лабораторіях, обладнаних необхідним тренажерним устаткуванням у відповідності до міжнародних вимог з підготовки морських фахівців та вимог роботодавців.

– у 2015 році було введено в експлуатацію лабораторію «Перша медична допомога на борту судна».

Особливо слід відмітити те, що курсанти ХДМА мають унікальну можливість проходити практичну підготовку в спеціально створених для них умовах в навчально-методичній лабораторії на борту діючого судна «Warnow Jupiter», що дає можливість проводити моніторинг формування у курсантів професійних компетентностей і коригувати навчальні плани і програми підготовки відповідно до вимог роботодавців. Ця лабораторія унікальна і не має аналогів у світі. На цьому судні проходять практику тільки курсанти Морського коледжу та Херсонської державної морської академії послідовно по 6 місяців, де органічно поєднується теоретична підготовка і відпрацьовуються практичні навички.

Важливим на наш погляд є й те, що за підсумками кожного півріччя практики курсантів на цьому судні проводиться фундаментальний аналіз, враховується всі позитивні та негативні питання, що вимагають поліпшення якості професійної підготовки курсантів.

Вже стало традицією щороку заслуховувати звіти роботи лабораторії на судні Warnow Jupiter за результатами практики курсантів на вченій раді академії і після цього вносити відповідні корективи у навчальні плани наступного навчального року, враховуючи побажання сучасної міжнародної морської індустрії.

З моменту початку експерименту в академії було запроваджено систему постійно діючих науково-методичних семінарів на кафедрах факультетів та циклових комісій Морського коледжу з питань запровадження компетентнісного підходу до організації освітнього процесу.

Компетентнісно орієнтований підхід в освіті не дозволяє ототожнювати оцінку освітніх результатів зі звичною системою показників успішності, тому у ході дослідження нами було передбачено відстеження рівнів сформованості ключових і предметних компетентностей за спеціально розробленою методикою.

У 2014-2015 н.р. проведено цикл науково-практичних конференцій з теми експериментального дослідження в усіх структурних підрозділах для професорсько-викладацького складу і курсантів.

У лютому 2015 року спільно з Національною академією педагогічних наук було проведено Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Теоретико-методичні засади реалізації компетентнісного підходу в системі ступеневої

підготовки фахівців морської галузі», у роботі якої взяли участь представники Національної академії педагогічних наук, а також круїнгових та судноплавних компаній, з якими співпрацює академія – Marlow Navigation, Columbia Shipmanagement, комітетом ІМЕС та іншими.

Велика увага приділяється підготовці молодих науково-педагогічних кадрів академії. У 2014-2015 н.р. в аспірантурі Херсонської державної морської академії та в інших вищих навчальних закладах навчалося сорок дві особи, а також чотири особи працюють над докторськими дисертаціями, присвяченими актуальним проблемам розвитку сучасної морської освіти

У рамках дослідно-експериментальної роботи науковцями академії було запропоновано магістрам та молодим викладачам випускових кафедр розпочати науково-педагогічні дослідження рівня кандидатської дисертації з урахуванням напрямів роботи в загально-академічному експерименті. Комплекс запропонованих досліджень дасть можливість розробити теоретичну і практику базу та сформувати цілісну методичну систему реалізації компетентнісного підходу в освітньому процесі Херсонської державної морської академії та її структурних підрозділах: Морському коледжі та Професійно-морському ліцеї.

У виконанні дослідно-експериментальної роботи з теми «Теоретико-методичні засади реалізації компетентнісного підходу в системі ступеневої підготовки фахівців морської галузі» взяли участь всі кафедри та структурні підрозділи Херсонської державної морської академії, а саме: факультети судноводіння та суднової енергетики, циклові комісії Морського коледжу та Професійно-морський ліцей.

За перший рік ходу експерименту професорсько-викладацьким складом Херсонської державної морської академії за результатами проведення дослідно-експериментальної роботи було опубліковано загалом 8 монографій, 25 навчальних посібників, у тому числі з грифом МОН – 5, видано 104 публікації у наукових виданнях, у тому числі 98 – у фахових [1, 2, 7, 8, 9].

Вся робота велась за спеціальним планом розробленим відповідно до мети і завдань експерименту і затвердженим вченою радою ХДМА та Інститутом вищої освіти НАПН України.

Протягом року на кожному засіданні вченої ради планово розглядалися питання щодо впровадження дослідно-експериментальної роботи на кафедрах та в структурних підрозділах академії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безбах О.М., Леонов В.Є., Дмитрієв В.І., Гуров А.А. Современные информационные технологии обеспечения безопасности судоходства и их комплексное использование. Херсон: ИЦ ХГМА, 2014. 324 с.
2. Завальнюк О.П., Мирошников В.В. Нестеренко В.Б. Контроль прочности корпуса судна. Херсон: Гринь Д.С., 2015. 108 с.
3. Компетентнісний підхід до змістової складової підготовки фахівців морської галузі (Освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр». Галузь знань 0701 – Транспорт і транспортна інфраструктура. Напрямок підготовки 6.070104 – Морський та річковий транспорт) : монографія

- (Частина I. Гуманітарні дисципліни). Монографія / Ходаковський В.Ф., Кулікова Л.Б., Бень А.П., Білоусов Є.В., Чернявський В.В., та ін. Херсон: ХДМА, 2015. 176 с.
4. Компетентнісний підхід до змістової складової підготовки фахівців морської галузі (Освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр». Галузь знань 0701 – Транспорт і транспортна інфраструктура. Напрямок підготовки 6.070104 – Морський та річковий транспорт) (Частина II. Технічні дисципліни) Монографія / Ходаковський В.Ф., Кулікова Л.Б., Бень А.П., Білоусов Є.В., Чернявський В.В., Безлуцька О.П. та ін. Херсон: ХДМА, 2015. 668 с.
 5. Компетентнісний підхід у системі сучасної морської освіти / Ходаковський В.Ф., Кулікова Л.Б., Бень А.П., Білоусов Є.В., Чернявський В.В. Херсон: ХДМА, 2014. 376 с.
 6. Кочетов А.И. Культура педагогического исследования. Минск: Ред. журн. «Адукацыя і выхаванне», 1996. 328 с.
 7. Кулікова Л.Б. Исторический опыт и традиции изучения античности в отечественном образовании. Херсон: ХДМА, 2014. 428 с.
 8. Основы обеспечения безопасности плавания судов и предотвращение загрязнения окружающей среды / В.И. Дмитриев, В.Е. Леонов, Л.Б. Кулікова та ін. – М.: МОРКНИГА, 2014. 407 с.
 9. Менеджмент морських ресурсів: навчальний посібник / уклад.: О.П. Безлуцька, А. П. Бень, М. О. Колегаєв, Л. А. Кошелик, Л. Б. Кулікова, А.М. Лещенко, та ін. Херсон: ВНЗ «ХДМІ», 2011. 92 с.
 10. Ніколаєнко С.М. Наукові дослідження в університетах – визначальний чинник зростання якості освіти. К.: Прок-Бізнес, 2007. 175 с.
 11. Доцюра С.В. Методологія, методика та інформаційні технології наукових досліджень: конспект лекцій. К.: КНУБА, 2004. 43 с.